

MÄNNISKOR I NORR

(visas på Murberget fram till den 2 mars 2008. Producent är Bildmuseet i Umeå)
I Murbergets fotoutställning Människor i Norr: ett bidrag till Nordskandinaviens bildhistoria möts man av surmulna samiska ansikten i sepiabrunt. Med rufsiga hår och nollställd blick är de tagna framifrån och från sidan. De ser ut som bilder på brottslingar och med den tydliga ambitionen att visa den svenska urbefolkningen ur en motbidande och oattraktiv bildvinkel. Bilderna är tagna av Lotten von Düben. Hon följde med sin man, medicinprofessorn och etnologen Gustaf von Düben, som fotograf på hans båda forskningsresor till Lappland 1868 och 1871. Uppfattningen i Sverige i mitten av 1800 talet var sådan - naturfolk måste uppfostras till lydnad och skulle helst omformas till goda kristna. Denna syn var väl förankrad i naturvetenskapliga kretsar och kom förstas från Carl von Linnés rashygieniska tankegångar med indelningen av mänskligheten i olika rastyper där de mentala karaktärsdragen utgick från utseendena. Kanske var det därför Sverige var först med att inrätta ett rasbiologiskt institut redan 1921.

Även om paret von Dübens uppdrag var skallmätning så blev deras samlingsverk Om Lappland och lapparne en klassiker med sin unika och omfattande dokumentation av dåtida samers liv och levnadsvillkor.

Där Lotten och Gustaf von Düben såg apati och likgiltighet ser en nutida betraktare vanmakt och djupt kränkta människors ögon.

I det samiska fanns också en stark exotisk lockelse och Artur Hazelius på Skansen var inte sen att slå mynt av det . Han lät bygga lappvisten och trycka kolorerade vykort med samiska motiv. Det var fotografen Hélène Edlund som tog bilderna i sin ateljé på Östermalmstorg i Stockholm. De spreds sedan över landet och även långt ner i Europa. De samer som var mest fotogeniska fick åka på turné. I sina lappdräkter och omgivna av kåtor och renar visades de upp för pengar.

En av de turnérande uppvisningssamerna var Nils Thomasson från Åre i Jämtland. Han utbildade sig senare till fotograf och gjorde den sydsamiska kulturen i de jämtländska skogs- och fjällandskapen kända för omvärlden. Kanske var det han och kollegan Robert Lundgren från Rans sameby i Sorsele som bidrog till att den exotiska och förfrämmande samebilden försvann och ersattes med en mer jordnära och realistisk.

Robert Lundgren skildrade oftast sina egna släktingar, familj och vänner i vardag och helg. Han dokumenterar den tidens samiska jordbrukssamhällen och nybyggarkulturer i framför allt Ammarnäs och Arjeplog.

Den fotograf som allra mest förknippas med svartvita bilder på rallare, gruvarbetare, samer, fattiga och rika inflyttare till nybyggarsamhället Kiruna vid förra sekelskiftet är nog ändå sundsvallsfödde Emil Ragnar Borg Mesch. Det är märkligt att se med vilken skärpa och djup dessa ansikten och miljöer fortfarande känns livs levande. Man ser in i ett par ögon och tycker sig genast känna igen människan.

På vernissagen gav Weberkvartetten en konsert på Murberget med lappländska motiv och jojkinspirerade verk av Gunnar Hahn och Olof Lindgren. Dessutom fick vernissagepubliken vara med om ett uruppförande. Det var Johan Ramströms Acta Lapponica som spelades för första gången. Tonsättaren sa sig, förutom att han snott några musiklingor från Beethoven och de båda Polarpristagarna Sonny Rollins och Steve Reich, vara starkt inspirerad av jojken.

Det var en vital och faktiskt både vacker och rolig musik som överraskande nog passade riktigt bra till utställningen Människor i Norr. Med Bengt Lindströms stora oljemålning Oden i fonden med klara, tjocka färglager och ett vilt stirrande öga blev det en uppfriskande stund. En undring bara: varför nämndes inte musikeknologen Inger Stenmans insatser? Hon som skrivit och gjort flera intressanta radioprogram om Karl Tirén och hans pionjärinsats för den samiska jojken. Dessutom finns ju både hon och hennes arbeten på Läns museet Västernorrland!

Karin Lundquist

KONST I VÄSTERNORRLAND

Landstinget, Regional Utveckling, 871 85 Härnösand 0611-80214

Red: Mats de Vahl mobil: 070-2476939 epost: mats.devahl@lvn.se